

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ТА ПІДГОТОВКА ФІЛОЛОГІВ НА УКРАЇНІ

Уніфікація університетської педагогічної освіти негативно позначилась на розвитку української мови й літератури, організації підготовки відповідних вчительських кадрів. Політика русифікації привела до того, що в 30-ті рр. ХХ ст. перестали функціонувати факультети і відділи університетів, на яких викладання здійснювалося на польській, німецькій мовах, івриті та ін. На відміну від попереднього етапу, у період 1933 – 1941 рр. на перший план було висунуто якісний рівень підготовки вчителів-предметників, у тому числі – філологів. Відкриття вищих педагогічних навчальних закладів проходило не так інтенсивно, як у 20-ті рр. ХХ ст. Внаслідок реорганізації кількість вищих навчальних закладів в Україні скоротилася з 203 в 1933 р. до 123 в 1937 р. [1].

Напередодні Великої Вітчизняної війни в Україні вчителів-філологів готували шість класичних університетів – Київський, Харківський, Львівський, Одеський, Дніпропетровський, Чернівецький.

У період Великої Вітчизняної війни позитивні зрушення, що відбувалися в організації підготовки вчителів-філологів у вищих навчальних закладах у попередні роки, були призупинені. Внаслідок загрози окупації території України, більшість вищих шкіл було евакуйовано, прийом студентів на 1941 – 1942 навчальний рік у багатьох вузах не проводився.

Наприклад, Харківський педагогічний інститут іноземних мов в 1941 р. був евакуйований в м. Маркс Саратовської області, де працював до 1943 р. Евакуацією міста займався М.Добрускін – директор інституту. Він організував переїзд викладачів, доставку документації та найбільш цінного майна. Таким чином 1941 – 1942 навчальний рік пройшов в умовах евакуації, яка проходила дуже складно. Були труднощі з тієї причини, що студентів, які знаходились на літніх канікулах у різних містах не повідомили про евакуацію, з першочорних було лише 360 студентів. По приїзді викладачів і студентів у м. Маркс з'ясувалось, що евакуація інституту вищими органами належним чином не оформлена – не було відповідних рішень, не було організовано елементарних умов життя як для викладачів так і для студентів. З цієї причини частина педагогів і студентів були вимушені виїхати з міста. Інститут поновив свою роботу лише 15. 12. 1941 р. Були встановлені нові скорочені терміни навчальних семестрів, екзаменів та канікул.

Кількість годин у навчальних планах на вивчення предметів також була змінена. Загальні умови праці інституту на новому місті були виключно важкими. Тільки після постанови ЦК ВКП (б) від 5.05. 1942 р., яка містила відповідні вказівки Саратовському обкому, ставлення місцевих органів до інституту докорінно змінилось, сприяло зміщенню організації інституту та поліпшенню його роботи. Поступово розширився об'єм праці – зросла навчальна технічна база педагогічного процесу, виріс контингент студентів, була відновлена аспірантура, розгорнув свою діяльність заочний сектор, покращились житлові умови студентів і педагогів. За 1941 – 1942 навчальний рік замість існуючих раніше тринадцяти кафедр, утворено сім за рахунок укрупнення кафедр, злиття близьких. Так, наприклад, були об'єднані: кафедри німецької філології і сучасної німецької мови в кафедру німецької мови; кафедра англійської філології та сучасної англійської мови в кафедру англійської мови; кафедра педагогіки, психології і методики в кафедру педагогічних наук; кафедра романської філософії та сучасної французької мови в кафедру французької мови; кафедра мововедення і літератури в кафедру мов і літератури.

Взагалі в інституті працювало 25 чоловік. В евакуації професори і викладачі також розробляли і читали лекції, велася просвітньо-пропагандистська робота на підприємствах, у військових частинах, колгоспах, шевська робота у госпіталях міста.

В 1942 р. при Харківському державному педагогічному інституті іноземних мов відкрито три нових перекладацьких відділення з тими ж спеціальностями, що і педагогічні відділення, в 1943 р. поновив роботу в Харкові та одночасно в м. Маркс продовжила роботу філія інституту. А в 1960 р. Харківський державний педагогічний інститут іноземних мов ім. Н.Крупської увійшов до складу Харківського державного університету ім. М.Горького на правах факультету іноземних мов.

Як відомо, з лютого 1942 р. на базі Харківського і Київського університетів було створено Об'єднаний Український державний університет. В умовах евакуації було здійснено два випуски студентів. Всього ОУДУ підготував 263 кваліфікованих спеціаліста, серед яких найчисельнішими були педагоги [2].

А 1943 р. роботу вищих навчальних закладів в Україні було поновлено. За постановою шостої сесії Верховної Ради України (1944 р.) університети зобов'язувалися організувати підготовку вчительських кадрів, нестача яких загострилася у відновлених середніх навчальних закладах. Постановою РНК і ЦК ВКП (б) від 18 жовтня 1945 р. було відкрито Ужгородський державний університет, перший вищий навчальний заклад на Закарпатті, покликаний готувати вчительські кадри для цього регіону.

У повоєнний період в мережі вищих педагогічних навчальних закладів спостерігалися процеси укрупнення спеціальностей, розширення профілів спеціалістів. Відповідно до Постанови РМ СРСР і ЦК

КПРС від 30 серпня 1954 р. запроваджувалися такі широкі профілі в галузі підготовки вчителів-філологів: „Дві іноземні мови”, „Російська мова, література, історія”, „Історія та іноземна мова” [3].

У ході дослідження з'ясовано, що в перші післявоєнні роки (п'ятирічка 1946 – 1950 рр.) в середніх загальноосвітніх закладах створювалися умови для навчання дітей рідною мовою. Крім шкіл з українською мовою навчання, відкривалися школи з російською, молдавською, польською, угорською мовами навчання [ЦДІА Укр.Звіт про роботу шкіл 1944-1957рр.]. Таким чином, постало гостре питання забезпечення шкіл відповідними кадрами, розширення програм підготовки вчителів-філологів. Як свідчить проведене дослідження, щоб забезпечити школи й органи освіти УРСР необхідною кількістю педагогів цього фаху, організовувалися короткотермінові курси підготовки вчителів для фахівців з мовознавства; проводилися заходи повернення на роботу в школи частини вчителів, які працювали не за спеціальністю; щороку збільшувався контингент прийому і випусків педагогічних навчальних закладів; поширювалася мережа відділів заочного навчання при університетах, педагогічних, учительських інститутах.

У той час основною ланкою підготовки вчителів-філологів були учительські (до 1950р.) і педагогічні інститути.

У 50-ті рр. ХХ ст. внаслідок реорганізації вищих педагогічних навчальних закладів (закриття учительських інститутів, перетворення деяких із них у педагогічні інститути, об'єднання деяких факультетів та ін.) в Україні працювало 36 педагогічних інститутів з контингентом понад 31 тис. студентів. Було кількісне зростання педагогічних закладів у школах УРСР у післявоєнний період порівняно з довоєнним періодом. [4]. В Харківському педагогічному інституті працювало багато викладачів, які зробили певний внесок у розвиток філологічної науки та методик викладання іноземних мов. Підготовці фахівців вищої кваліфікації сприяло і відкриття у 1957 р. аспірантури. Серед відомих викладачів, науковців педагогічного інституту хотілося б назвати таких. М.Бродська, яка в 1934 р. закінчивши школу перекваліфікації викладачів іноземних мов ВИШів, викладала німецьку мову, одержала кваліфікацію доцента кафедри іноземних мов вищої школи. Фонетику, стилістику, лексикологію викладала О.Засядько, а І.Ізгур – есперанто. В 1919 р. книгарство “Ісканія” надрукувало його роботу “В даль”. Викладач методики навчання І.Салістра, який в 1960 – 1970-ті рр. надрукував багато робіт, працюючи у Москві. Фонетику французької мови викладав М.Касаткіна, закінчивши технікум іноземних мов. А.Кригер викладав німецьку на англійському факультеті, як додаткову мову. Після Сорбонни викладали французьку А.Рисіна, Є.Мартянова – завідувача кафедрою французької мови. Вона надрукувала у 1937 р. змістовну працю “Вчитель в радянській країні”. У 1930 р. з Великобританії в СРСР прибула О.Меленевська викладати англійську; М.Спіранд закінчивши курси іноземних мов, викладав німецьку.

У навчальному процесі використовували літературу, яка з'явилась у 1920-ті рр. “Підручник німецької мови” Т.Бургурдта, “Практичний підручник англійської мови” П.Глезера і Є.Пецьольда, “Advanced English” В.Попиковського, “Підручник англійської мови” О.Шивальдишева та С.Корндорфа, “Підручник німецької мови” М.Гольдштейна. Практичний переклад викладався, використовуючи різні газети, наприклад “Moscow News”. Обов'язковим засобом вивчення іноземної мови, як і в сучасному навчальному процесі, було домашнє читання літератури класичних авторів. Підручників не вистачало на всіх, тому студенти багато конспектували, а викладачі перевіряли якість конспектів. Професійна підготовка студентів починалась з першого курсу. Спочатку проводились бесіди на відповідні теми. Далі викладачі вимагали від студентів досконалого володіння такими навичками: 1) говорити голосно, повільно, виразно; 2) писати чітко, красиво, великими літерами; 3) уміти відокремлювати головне від другорядного; 4) не стояти спиною до аудиторії, проводячи будь-який аналіз біля дошки; 5) ставити спочатку питання, а потім називати прізвище. Одночасно викладачі доводили необхідність дотримання цих вимог, на заняттях, які вони проводили.

На заняттях з граматики студентам рекомендували, що з вивченого у вузі матеріалу доцільно використовувати у середній школі.

Список літератури

1. Отчет об учебно-производственной деятельности института: 1937-1938.-ДАХО, ф. Р1780, оп. 3, спр. №2, арк. 1-20.
2. Отчет об учебно-производственной деятельности института: 1948.-ДАХО, ф. Р1780, оп. 3, спр. №37_, арк. 1-10.
3. Отчет о работе заочного отделения: 1945-1946.- ДАЛО, ф. Р1780, оп. 3, спр. №89, арк. 1-11.
4. Отчет о работе института: 1955-1956,- ДАХО, ф. Р1780, оп. 3, спр. №147, арк. 1-45.